КІШ, СИН КІШІВ

— Отже, я даю тобі шість теплих подвійних укривал, шість великих міцних пил, шість довгих гостролезих гудзонівських ножів, два човни, що їх зробив Могул, Великий Майстер, десятеро собак, дужих і витривалих у запрягу, і три рушниці; хоч курок в однієї зламаний, проте рушниця добра, її можна полагодити.

Кіш замовк і перебіг очима по колу уважних облич. Стояла Велика Рибна пора. Він пропонував Гнобові відкупне за його дочку Су-Су. Це було біля місії святого Георгія, на березі Юкону. На цей час сюди приходили люди за сотні миль. Збирались племена з півночі і з півдня, зі сходу і з заходу, навіть з Тоцікакату і з далекої Танани.

— І ще скажу тобі, о Гнобе, ти — ватаг плем'я танана, а я — Кіш, син Кішів, ватаг тлунгетів. Тому, коли з лона твоєї дочки підуть мої нащадки, між обома племенами запанує дружба, велика дружба. Танана і тлунгети стануть кровними братами на всі часи. Як я сказав, так і буде, так я й зроблю. А що ти на це скажеш, Гнобе?

Гноб кивнув поважно головою. Його зморшкувате старече обличчя було спокійне і не показувало нічого з того, що мав він на думці. Тільки очі у вузьких прорізах блиснули, як жар, коли він заговорив високим надщербнутим голосом.

— Але це ще не все! — сказав він.

— Чого ж бо ще? — спитав Кіш. — Хіба ж я не даю тобі повною мірою? Хіба в плем'я танана була коли хоч одна дівчина, за яку б стільки давали? Назви мені таку.

Стриманий сміх перебіг по колу, і Кіш зрозумів, що сміялися з нього.

— Ні, ні, друже мій Кішу, ти не зрозумів. — Гноб зробив привітний і навіть лагідний рух рукою, — Відкупне добре. Дуже добре відкупне, я згоден навіть на поламаний курок. Але це не все. Скажи, а який з тебе буде чоловік?

— Еге ж, який чоловік? — загомоніли навкруг.

— Кажуть, — вів далі високим верескливим голосом Гноб, — кажуть, що Кіш не йде слідами своїх батьків. Кажуть, що він блукає в темряві за чужими богами і що він став полохливий.

Лице Кішеві спохмурніло.

— Брехня! — гримнув він, — Кіш нікого не боїться!

— Кажуть, — провадив Гноб, — що він прислухається до слів білої людини з Великого Дому і схиляє свою голову перед богом білої людини, і ще більше — кажуть, що кров огидна богові білої людини.

Кіш опустив очі і стиснув кулаки. Навколо залунав зневажливий регіт. Шаман Мадван, великий жрець плем'я і заклинач, зашипів щось на вухо Гнобові. Тоді він пірнув у темряву і повернувся звідти на освітлений багаттям простір разом із струнким хлопчиком. Він поставив його перед Кіша і вклав у руку Кішеві ножа.

Гноб нахилився вперед:

— Кішу, о Кішу! Чи ти насмілишся забити людину? Дивись, оце мій раб Киц-Ну. Вдар його, о Кішу, вдар його всією силою своєї руки.

Киц-Ну увесь тремтів, чекаючи удару. Кіш дивився на хлопчика, і в голові йому проносились уривки високих моральних напучень містера Брауна і уявлялись язики полум'я в пеклі містера Брауна. Ніж упав на землю. Хлопчик полегшено зітхнув і, хитаючись, зник у темряві. До

Гнобових ніг підповз величезний пес і, вищиривши зуби, намірився кинутись за хлопчиком. Шаман ударив собаку ногою. Це навело Гноба на нову думку.

— Слухай, Кішу, що б ти зробив, коли б з тобою так поводилися? — кажучи це, Гноб узяв шматок лососини і простяг його Білозубові, а коли собака хотів схопити рибу, замашно вдарив його дрючком по носі. — Може, й ти, Кішу, зробив би так само? — сказав він, показуючи на собаку, що плазував по землі і лизав руку господареві.

— Слухай! — Спираючись на Мадванову руку, Гноб звівся на ноги. — Я дуже старий, і тому, що я дуже старий, я скажу тобі: твій батько Кіш був могутній чоловік. Він любив слухати, як співають тятиви в бою, він кидав списа так, що кінець його прохромлював наскрізь тіло ворога. Мої очі самі це бачили. Але ти не такий. Ти зрікся Крука і вклоняєшся Вовкові, ти став боятись крові і примушуєш своє плем'я її боятись. Це недобре. Коли я був маленький, такий, як Киц-Ну, в усій нашій країні не було жодної білої людини. Потім один по одному вони прийшли до нас, і тепер їх багато. Вони — неспокійне плем'я. Навіть коли вони наїдяться, вони не сидять і не спочивають коло вогнища, не думаючи, звідки взяти м'ясо завтра. Ніби якесь прокляття лежить на них, і тому вони завжди працюють і не знають відпочинку.

Кіш здригнувся. Йому згадалася туманна легенда про якогось Адама, котрий жив за прадавніх часів, і він мимоволі подумав, що містер Браун казав правду.

— Вони з'являються всюди і простягають руки до всього, що бачать, а бачать вони все. Їх прибуває щораз більше, і якщо ми нічого не робитимемо, вони загарбають усю землю, а племенам Крука не стане місця. Через це нам треба боротися з ними, поки переб'ємо їх усіх до одного. Тоді земля буде знову наша, і, може, наші діти й наших дітей діти житимуть у достатках, і кістки їхні вкриються жиром. Надходить час великої боротьби, коли зітнуться Крук з Вовком. Але Кіш не буде

битись і не поведе на бій своє плем'я. Ось чому не годиться, щоб він узяв за себе мою дочку. Так сказав я, Гноб, ватаг плем'я танана.

— Але білі люди добрі! — заперечив Кіш. — Вони великі люди. Вони багато дечого нас навчили, вони дали нам укривала, ножі й рушниці, яких ми не вміли робити. Я пам'ятаю, як ми перше жили, ще коли їх не було. Я ще тоді не народився, але знаю це від мого батька. На полюванні нам доводилось підлазити близько до лося, щоб списом дістати, а тепер ми вбиваємо його з рушниці білої людини — на відстані куди дальшій, ніж чути дитячий крик. Ми живилися м'ясом, рибою та ягодами, нічого більше не було в нас — і ми їли все без солі. А чи багато серед нас знайдеться таких, хто згодився б тепер їсти м'ясо чи рибу без солі?

Його слова багатьох переконали б, якби Мадван не схопився на ноги, ледве Кіш скінчив.

— Одне запитання тобі, Кішу. Біла людина з Великого Дому каже, що вбивати недобре. А хіба ми не знаємо, що білі люди так само вбивають? Хіба ми забули великий бій на Койокуку? Або бій біля Нуклукієто, коли троє білих забили двадцять тоцікакатів? Ти думаєш, ми не пам'ятаємо трьох вояків з плем'я танана, що їх забив білий чоловік Меклрот? Скажи мені, Кішу, чому шаман Браун навчає тебе, що вбивати не можна, а всі його брати вбивають?

— Ні, не треба нам твоєї відповіді, — заверещав Гноб, поки Кіш спромігався на нелегку відповідь. — Це зовсім просто: цей добрий чоловік Браун хоче міцно тримати Крука, поки інші вискубуть йому все пір'я. — Гноб іще підвищив голос — Але доки є хоч один чоловік-тананець, що може битись, або хоч одна дівчина, що може народити хлопця, пір'я Крукове лишиться цілим.

Гноб обернувся до сухорлявого молодика, що сидів по другий бік вогнища.

— Що скажеш ти, Макамуче, брате Су-Су?

Макамук звівся на ноги. Через усе його обличчя проходив довгий шрам, і тому верхня губа була в нього трошки піднята, наче він посміхався, хоч цьому перечив хижий блиск в очах.

— Сьогодні я проходив повз хатину купця Меклрота, — почав він ніби зовсім про інше. — На порозі сиділа дитина і грілася на сонечку. Вона глянула на мене очима Меклрота і злякалась. Підбігла мати й заспокоїла її. Мати цієї дитини — Зіска, з племені тлунгетів.

Голосні розлючені вигуки покрили його голос. Він примусив усіх замовкнути, повернувся до Кіша і простяг руку, грізно показуючи на нього пальцем.

— Ось як! Ви віддаєте своїх жінок, ви, тлунгети, а самі приходите до тананців? Наші жінки потрібні нам самим. Нам треба народити чоловіків. Багато чоловіків на той день, коли Крук зітнеться з Вовком.

Знявся цілий вихор схвальних вигуків, та його прорізав верескливий Гнобів голос:

— Ну, а ти що скажеш, Носабоче, улюблений брате Су-Су?

Носабок був гнучкий і стрункий юнак з тонким орлиним носом і високими бровами чистокровного індіянина. Одна повіка в нього нервово сіпалась і часом падала, і тоді здавалося, що він хитро підморгує. І тепер, коли він підвівся, повіка впала, але це не викликало сміху, як звичайно. Усіх обличчя були поважні.

— Я також проходив повз хату купця Меклрота, — почав він ніжним, немов дівочим, молодим голосом, що був дуже подібний до голосу його сестри. — Я бачив індіян. Краплі поту сліпили їм очі, а коліна їхні тремтіли з утоми. Я кажу, що бачив їх і чув, як вони стогнали під вагою

колод, що з них купець Меклрот будує собі склад. На свої очі я бачив, як інші рубали дрова, щоб у Великому Домі в шамана Брауна було тепло довгими морозними ночами. Це жіноча робота. Ніколи жоден тананець не піде її робити. Ми можемо бути кровними братами з чоловіками, але тлунгети — баби, а не чоловіки.

Запала глибока тиша. Усі очі втупились у Кіша. Він роззирнувся на всі боки, уважно вдивляючись у кожне обличчя.

— Так, — промовив він спокійно. — Так, — сказав ще раз і, не додавши ні слова, пішов у темряву. Пробираючись між дітьми, що повзали по землі, і наїженими собаками, він перейшов через увесь великий табір і наблизився до жінки, що сиділа коло багаття. Вона плела волосінь з волокон коріння дикої повзучої лози. Часинку він мовчки дивився, як її проворні руки розплутували волокна, що все скручувались. Ця дівчина, яка так ретельно працювала, була здорова, вродлива, повногруда, і стегна у неї були широкі, створені, щоб приводити дітей. Бронзове смагляве обличчя її мінилося золотом, коли виблискувало полум'я, волосся було чорно-синє, а очі — як агат.

— О Су-Су, — мовив нарешті Кіш, — колись, за тих часів, що вже минули, ти привітно на мене дивилась, але ті дні були зовсім недавно…

— Я привітно на тебе дивилась, бо ти був ватаг тлунгетів, — хапливо перебила вона його, — бо ти був великий і дужий…

— Так…

— Та це було раніше, коли починалась Велика Рибна пора, — додала вона, — ще до того, як прийшов шаман Браун, і навчив тебе всього поганого, і спрямував твою ходу чужими стежками.

— Але я казав тобі…

Вона піднесла руку, і цей рух нагадав йому її батька.

— Не кажи, я знаю ті слова, що зриваються з твоїх уст, о Кішу, і я відповідаю тобі. Завше так водиться, що й риба в воді, і звір у лісі родять подібних до себе. І це добре. Так само й жінки — вони також повинні родити подібних до себе. Навіть дівчина, коли вона ще дівчина, передчуває муки пологів, біль у грудях і тепло маленьких рученят навколо шиї. Коли це почуття оволодіває нею, вона нишком вибирає собі чоловіка, який зможе бути батьком її дітей. Так було й зі мною. Я почувала те саме, коли дивилась на тебе. Я бачила, що ти дужий і кремезний, що ти ловець і вояк, що ти не боїшся ні звіра, ні людини, що ти роздобудеш харчів, коли я потребуватиму їсти за двох, і оборониш мене від усякої небезпеки, коли настане час моєї безпорадності. Але все це було до того, як прийшов шаман Браун і навчив тебе…

— Але це неправда, Су-Су. Я чув від нього тільки добрі слова…

— Що не можна вбивати? Я знала, що ти це скажеш. Ну, а коли так, то народжуй на світ подібних до себе, таких, що не будуть убивати, але не приходь за цим до тананців. Кажуть, що настане час, коли Крук зітнеться з Вовком. Я не знаю, коли саме, бо це справа чоловіча, але я знаю, що на той час я повинна народити вояків.

— Су-Су, — перепинив її Кіш, — ти повинна вислухати, що я маю тобі сказати.

— Справжній чоловік узяв би дрючка і примусив би вислухати, що він має сказати, — глузливо засміялась вона. — А ти… на ось! — Вона сунула йому в руки жмут волокон. — Себе я не можу віддати, а це ось бери, тобі воно більше личить, бо це жіноча робота.

Він шпурнув волокна, і червоні плями гніву вкрили його бронзове обличчя.

— Я тобі ще ось що скажу, — вела вона далі. — Є стародавній звичай, якого не цурались ні мій, ні твій батько. Коли переможений гине в бою, переможець знімає з нього скальп, як спогад про перемогу. Але ти, хто зрікся Крука, мусиш зробити більше. Ти мусиш принести мені не скальпи, а голови, дві голови. Тоді я дам тобі не жмут волокон, а вишитий бісером пояс сміливця, піхви і довгий російський ніж. Тоді я знову гляну на тебе привітно — і все буде гаразд.

— Так, — сказав, роздумуючи, Кіш. — Так, — повторив він, повернувся і зник у темряві.

— Ні, о Кішу! — гукнула вона йому вслід. — Не дві голови, а три, щонайменше.

Кіш не зрадив своєї нової віри. Він жив тихомирним життям і примушував своє плем'я слухати проповіді преподобного Джексона Брауна. Увесь час, поки ловили рибу, він ніби зовсім не помічав тананців і не звертав уваги на лукаві натяки й глузливий сміх жінок з інших племен. Коли кінчили ловити рибу, Гноб і його плем'я, забравши великі припаси лососини, висушеної на сонці й задимленої, подалися на полювання до верхоріччя Танани. Кіш дивився, як вони збиралися, проте не пропускав служби в місії, молився і співав у хорі своїм чудовим басом.

Преподобний містер Джексон Браун був у захваті від його надзвичайного голосу, слухав Кіша і щораз більше переконувався в щирості свіжого наверненця, але Меклрот мав поважний щодо цього сумнів. Він не вірив у те, що поган можна надовго навернути до віри, і відверто так і казав. Але містер Браун був людина широких поглядів, і якось раз осіннього довгого вечора він так щиро боронив ці погляди, що Меклрот втратив усі свої позиції, одну по одній, аж нарешті вигукнув у розпачі:

— Побий мене лиха година, Брауне, але коли ваш Кіш продержиться ще два роки, то я й сам навернусь до віри!

Джексон Браун ніколи не минав доброї нагоди і тут-таки, на місці, скріпив умову, міцно потиснувши руку Меклротові. Тепер, отже, від Кішевої поведінки залежало, куди потрапить душа Меклрота по смерті.

Одного разу, коли земля вкрилась першим снігом, прийшли несподівані новини. До місії святого Георгія прибув чоловік з племені танана по набої. І він розповів, що Су-Су спинила свій ласкавий погляд на Ні-Ку, молодому, сильному мисливцеві, котрий нагромадив велике відкупне за Су-Су коло вогнища Гноба. Невдовзі після цього преподобний містер Браун зустрів Кіша на лісовій стежці, що спускалась до річки. У запрягу були найкращі його собаки, а на санках лежали найбільші і найліпші його лижви.

— Куди ти їдеш, о Кішу? Полювати? — спитав містер Браун, наслідуючи манеру говорити індіян.

Хвилину Кіш пильно дивився йому в очі, потім торкнув собак, але за кілька кроків обернувся, ще раз глянув на місіонера і відповів:

— Ні, я їду в саме пекло!

На невеличкій галявині чорніли три злиденні вігвами. Вони тулились один до другого і, немов намагаючись заховатися від страшного безлюддя, геть закопалися в сніг. За яких, може, двадцять ступнів з усіх боків чорнів похмурий ліс. Ясне синє небо над головою ховала туманна запона, що обіцяла незабаром сніг. Ані вітру, ані звуку, — самий тільки сніг і мовчання. Та й у таборі не було звичайного руху. Мисливці натрапили на табун оленів, і полювання було вдале. Після довгого посту почалися бенкети, а тепер, серед білого дня, понаїдавшись, вони міцно спали у своїх вігвамах з оленячих шкур.

Побіля одного вігваму палало багаття. Перед ним стояло п'ять пар лижв, устромлених у сніг, а коло самого вогню сиділа Су-Су. Відлога з білячої парки вкривала їй голову і була щільно зав'язана на шиї, але

руки були без рукавиць і спритно працювали голкою з ниткою із сухих жил, дошиваючи останній фантастичний візерунок на шкіряному поясі, оздобленому зверху червоною матерією.

Десь за житлом загавкав собака і зразу ж перестав. Батько, що спав у вігвамі, коло якого сиділа Су-Су, захрипів і застогнав спросоння.

"Щось погане сниться, — усміхнулась дівчина, — старіє вже він, не треба було давати йому так багато їсти".

Вона пришила останню коралинку, зав'язала вузол на нитці і підкинула дров у вогонь. Потім довго дивилась на багаття. Нараз сухий твердий сніг зарипів під чиїмись мокасинами. Су-Су підвела голову. Поруч неї стояв Кіш, зігнувшись під тягарем чогось важкого, загорненого в м'яку оленячу шкуру. Скинувши свій вантаж на сніг, він сів, і часинку вони мовчки дивились одне на одного.

— Далека путь, о Кішу, — сказала вона, — дуже далека путь сюди від місії святого Георгія на Юконі.

— Еге, — відказав Кіш, пильно дивлячись на пояс і ніби виміряючи його. — А де ж ніж? — спитав він.

— А ось. — Вона витягла його з-під парки, і лезо блиснуло при світлі ватри. — Добрий ніж!

— Дай його мені! — наказав він.

— Е ні, Кішу! — засміялася вона. — Мабуть, не тобі судилось носити його.

— Дай його мені, — промовив він знову тим самим голосом. — Якраз мені судилось носити його.

Її очі, що жартівливо на нього поглядали, спинилися на клунку з оленячої шкури. Сніг під ним почервонів.

— Що це, кров? — спитала вона.

— Авжеж, кров. Тепер дай мені пояса й довгого російського ножа.

Су-Су раптом злякалась і водночас і зраділа, коли Кіш грубо видер у неї пояса. Вона лагідно глянула на нього і відчула біль у грудях і доторк маленьких рученят у себе на шиї.

— Пояс зроблений для худого чоловіка, — похмуро сказав Кіш і, втягнувши живіт, застебнув пояс на першу дірочку.

Су-Су всміхнулась, і погляд її став ще лагіднішій. Навколо шиї вона знову відчула маленькі рученята. Кіш вродливий, і на нього приємно дивитись, — подумала вона. А пояс, видимо, тісний. Його ж зроблено на іншого, худого чоловіка. Та це не біда, вона може вишити ще багато поясів.

— Але кров, Кішу? — спитала вона, почуваючи як у ній зростає надія. — Це кров, Кішу? Це… це… голови?

— Еге ж.

— Вони, мабуть, свіжі… бо кров не замерзла.

— Тепер не холодно. І вони свіжі… зовсім свіжі.

— О Кішу! — її лице спаленіло й засяяло. — Для мене, Кішу?

— Так, для тебе.

Схопивши оленячу шкуру за край, він швидким рухом підняв її. На сніг покотились відрубані голови.

— Три, — прошепотів він хижо, — ні, чотири, щонайменше.

Вона сиділа, мов прикипівши. Ось вони, всі чотири, перед нею… Ніжне обличчя Ні-Ку, старе, зморщене — Гнобове, Макамук, що немов усміхається до неї, піднявши верхню губу, і нарешті — Носабок, що, як завжди, хитро підморгує їй… Усі четверо… Вогонь спалахує й освітлює їх, а на снігу під кожним розходиться широка червона пляма.

Від тепла розтанув сніг під головою Гноба, вона покотилася, перевернулась, як жива, і спинилась коло її ніг. Су-Су не ворухнулася. Кіш також не рухався і, ані не змигнувши, дивився на неї.

Десь у лісі сосна, що зігнулась була під вагою снігу, враз лунко скинула з себе свій тягар і вирівнялась, а луна глухо покотилась долиною. Ніхто не поворухнувся. Короткий день швидко згасав. Морок підступав з усіх боків, коли Білозуб підійшов до багаття і спинився, вичікуючи. Його ніхто не прогнав, і він підповз ближче. Ніздрі у Білозуба затремтіли, шерсть наїжилась. Нюхом він одразу знайшов голову свого господаря, обережно обнюхав її, тоді облизав червоним язиком. Після цього ліг на сніг і, піднявши носа до першої самотньої зірки, що ледве миготіла на небі, протяжисто, по-вовчому завив.

Су-Су отямилась і глянула на Кіша. Він вийняв довгого російського ножа і пильно дивився на неї. На його непохитному рішучому обличчі вона прочитала собі вирок. Відкинувши назад відлогу, вона одкрила шию і підвелась. Хвилину вона стояла нерухомо. Потім кинула довгий погляд навколо себе — на узлісся, на далекі бліді зорі, на табір, на лижви в снігу — останній довгий погляд на все, що було її життям. Налетів вітер і розвіяв їй волосся. Вона обернулась, підставила вітрові лице. У голові Су-Су пробігла думка про дітей, яких вона ніколи вже не народить. Вона підійшла до Кіша й сказала:

— Я готова!